

СУЧАСНІ МЕТОДИКИ І ПРАКТИКИ НАВЧАННЯ МОВИ

*Світ, у якому живуть наші діти, змінюється
в сотири рази швидше, ніж школа.*

Віллард Деджетта

Гапон Л.О.

20.02.2025

СВІТОГЛЯДНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ МОВИ

- «Дітей треба вчити того, що знадобиться їм, коли вони виростуть», – ці слова приписують Аристиппу, учневі Сократа. Загалом можна погодитися, але не обмежитися тим. Обмеження такою настановою має певний споживацький присмак.
- У навчанні української мови важливо постійно мати в полі зору світоглядний компонент, наявність якого значною мірою гарантує сформованість національної мовної особистості, активного носія мови, а не лише знань і вмінь.
- Тому провідною тенденцією сучасної педагогічної науки має стати звернення до світоглядних основ, «повернення» до особистості.
- На думку керівника програми PISA Андреаса Шлейхера, «важливіше, щоб учні розуміли структурні й концептуальні основи дисципліни («знали, як»), а не просто опанували фактичні знання зі скінченим терміном придатності («знали, що») (Шлейхер, 2018).
- До цієї думки варто додати не менш важливе – «знали, навіщо». І живленням цього «навіщо» є світогляд носія мови.

СВІТОГЛЯДНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ МОВИ

- Як це реалізувати на практиці?
- **Накладання змістового компонента програми на функції мови в суспільстві.** Це дасть змогу учням зрозуміти, як працює механізм утвердження державної мови, усвідомити роль засвоєваних знань і мови загалом у житті держави, суспільства й кожної людини; засвоїти мовні обов'язки носіїв мови як громадян України.
- **Системна текстова робота на уроці.** Усебічне опрацювання добірних текстів патріотичного, морально-етичного, естетичного спрямування стимулює різні види мислення, формує систему ставлень до всього, що оточує дитину.

Запитання і завдання

- *Що для вас означає цінувати себе?*
- *Що є проявом неповаги до цінності людини?*
- *Наскільки важливо задуматися над тим, що визначає нашу суть?*
- *Назвіть людей, яких ви вважаєте славетними українцями.*
- *Чи погоджуєтеся ви з авторським баченням щасливого життя?*
- *Що, на вашу думку, робить людину величною?*
- *Що свідчить про раціональний розподіл часу, є його показником?*
- *З якими міркуваннями ви не погоджуєтеся?*
- *Наведіть приклад події, вчинку, що викликали у вас розчарування або жаль*
- ***Сильнішою має стати мова чи носії мови?***

Авторитет мови

Історія виникнення й розвитку літературних мов різних народів і часів переконливо показує, що авторитет мови перш за все здобувається не стільки її внутрішніми лексичними, граматичними чи тим більше фонетичними якостями, скільки тим, щó саме написано й надруковано цією мовою, як воно служить загальнолюдському поступові, яке місце в суспільному, культурному й науковому житті людства займає народ – носій певної мови.

П. Д. Тимошенко

Мова – символічна репрезентація світу, засіб організації картини буття

- Межі моєї мови окреслюють межі мого Всесвіту

Людвіг Вітгенштайн, австрійський філософ і логік, професор Кембриджського університету

- Мова, якою ми говоримо, будує певну картину світу, яка своєю чергою впливає на спосіб нашого думання. Ми мислимо в категоріях мови, якою ми розмовляємо, і відповідно до цих категорій будемо навколишній світ. Відтак мова і культура перебувають між собою в детерміністській лінгвістичній залежності, тобто зміна мови веде за собою зміну культури

Лінгвістична теорія Едварда Сепіра – Бенджамена Уорфа, американських мовознавців

Мова – це символ єдності нації і держави

- Мова – першоознака нації, дух нації

Вільгельм фон Гумбольдт, німецький мовознавець, філософ

- Мова – оселя буття народу

Мартін Хайдеггер, німецький філософ-екзистенціоналіст

- Побудувати Україну як незалежну державу можна лише спираючись на історичні корені українського народу, а отже – на його мову, яка забезпечує нормальне функціонування національного організму у всіх його виявах

Михайло Кочерган, академік АН ВШ України, професор кафедри загального та українського мовознавства Київського національного університету ім. Т.Шевченка

Індивідуальне мовлення – показник культури людини

- Яке слово – така людина

Народний вислів

- Мовлення кожної окремо взятої людини у своєму внутрішньому механізмі обумовлене чинниками формування особистості, їх соціальним змістом, середовищем, у якому людини виховується, здобуває освіту, розвивається, виробляє певні навички, риси суспільної поведінки, характеру

Іван Білодід, український мовознавець

- Багато чого можна довідатися про людину, аналізуючи її мову

Чарльз Гокет, американський лінгвіст

- Високість змісту не може бути передана нікчемними словами

З античних поетик

СУБ'ЄКТНІСТЬ УЧНЯ

- На уроці мови потрібні елементи, які нагадують учням про їхню суб'єктність: мету має ставити не лише вчитель, але й кожен учень і бути відповідальним за досягнення її.
- **ВАЖЛИВІ СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ УРОКУ – ЦІЛЕВИЗНАЧЕННЯ, ЦІЛЕРЕАЛІЗАЦІЯ І РЕФЛЕКСІЯ**
  - *Зробіть висновки про ефективність вашої роботи*
  - *Оцініть свою роботу на уроці. Оцінку обґрунтуйте. Які емоції переважали?*
  - *Здійсніть рефлексію в довільний спосіб*
  - *Чим збагатив вас цей урок?*
  - *Яку інформацію вважаєте найціннішою?*
  - *Розкажіть про свої досягнення на уроці*

РОБОТА З ПРОБЛЕМОЮ

- Якщо в умовах традиційного навчання у полі зору вчителя на уроці української мови були проблеми мовного характеру (наприклад, чому в слові *миттю* є подовження, а в слові *радістю* – немає? Як правильно сказати – *борешся* чи *боришся?*), то нині проблема виходить за межі знаннєвого компонента. Адже в житті за межами школи перед дітьми постають інші проблеми:
  - *Як відреагувати на непристойну пропозицію?*
  - *Як відмовити другові/ подрузі, щоб ніхто не образився?*
  - *Як правильно зробити вибір?*
  - *Чи завжди потрібно поступатися?*
  - *Чи варто наполягати на своїй думці, якщо інші думають інакше?*

ПРОБЛЕМА ТИПОЛОГІЇ УРОКІВ НУШ

- Важливим складником уроку є конкретні ситуації як моделі системи взаємовідносин.
- Прикметними ознаками ситуацій стають евристичність, високий рівень новизни, змістовність, проблемність, комунікативна значущість, здатність викликати інтерес у сучасних учнів.
- НЕ МОЖУТЬ БУТИ «РОЗВИВАЛЬНИМИ» ЛИШ ОКРЕМІ УРОКИ.
- КОЖЕН УРОК МАЄ БУТИ ПОБУДОВАНИЙ ТАК, ЩОБ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ЗАСОБАМИ ВИУЧУВАНОВОГО МАТЕРІАЛУ РОЗВИВАТИ ЛОГІКУ, ПАМ'ЯТЬ, МИСЛЕННЯ, УЯВУ, УВАГУ, СПОСТЕРЕЖЛИВІСТЬ І, ЗВИЧАЙНО Ж,

ПРОБЛЕМА ТИПОЛОГІЇ УРОКІВ НУШ

- Цінність уроку мови, який не забезпечує розвитку мовлення дитини, дуже низька.
- Якщо вивчені правила не знаходять виходу на рівень мовної практики, тобто мовлення, вони втрачають свою актуальність.
- У процесі роботи з текстами учні системно вдосконалюють навички роботи з текстами різних стилів, що дуже важливо і для спілкування, адже вся наша комунікація – текстова, і її ефективність значною мірою залежить від якості тексту.

Мовні ігри

- **Асоціації зі словами:** учасники вимовляють слово, а решта гравців повинні швидко називати асоціації до цього слова. Наприклад, якщо слово – “сонце”, асоціації можуть бути “тепло”, “світло”, “літо”.
- **Мовний шаради:** гравці показують слово без вимови, використовуючи жести, міміку чи малюнок. Решта учасників намагаються вгадати слово. Це розвиває вміння виражати думки без використання слів.
- **Гра в рольові ситуації:** учасники виконують ролі в різних сценаріях, таких як магазин, аеропорт чи ресторан. Це розвиває вміння використовувати мову в реальних життєвих ситуаціях.
- **Історії на картках:** гравці отримують картки з початками речень, і їм потрібно завершити історію. Це стимулює творче мислення та використання різноманітності лексики.
- **Гра в асоціації за категоріями:** гравці називають слова в певній категорії (наприклад, кольори, фрукти) за обмежений час. Це покращує словниковий запас та швидкість відгуку.

Мовні ігри

- **Швидкі відповіді:** учасники відповідають на питання або завдання якнайшвидше. Наприклад, “Назви п’ять речей, які ти б брав/ла на безлюдний острів.”
- **Мовна різноманітність:** гравці використовують якнайбільше різних синонімів для одного слова чи вислову, розширюючи свій словниковий запас.
- **Мовна естафета:** учасники передають один одному групові завдання, використовуючи мовленнєві навички. Наприклад, розповідь про подію чи опис картини.
- **Склади свою історію:** кожен учасник додає до історії одне речення. Це розвиває вміння будувати логічні та послідовні висловлювання.
- **Інтерактивні сімейні ігри:** використання настільних ігор, для стимулювання комунікативних навичок в родинному колі.

Приклади успішного використання мовних ігор у навчальному процесі

- **Електронні мовні ігри:** використання мобільних додатків, де гравці вивчають мову через ігровий процес, а завдання відповідають різним рівням складності.
- **Сценарій з ігровими елементами:** створення навчального сценарію, де вихованці виконують ролі та взаємодіють у вигляді гри, наприклад, в імітації пресконференції, щоб розвивати комунікативні навички.
- **Мовні вікторини:** організація вікторин із мови, де учасники відповідають на запитання та отримують бали. Наприклад, вікторина “Мова та культура” для збагачення знань та стимулювання інтересу до вивчення мови.

Вплив мовних ігор на активізацію мовленнєвих навичок

- **Розвиток плавності мовлення через рольові ігри:** учасники стають частинами історії та висловлюють свої думки, вдосконалюючи плавність та природність мовлення.
- **Збільшення активного словникового запасу через ігрові вправи:** гра “Знайди синоніми” допомагає вихованцям відкривати нові слова та використовувати їх в контексті.
- **Розвиток аудіювання через мовні ігри:** гра “Опис звуку” дозволяє вихованцям слухати і розуміти аудіофрагменти, а потім передавати отриману інформацію в усній формі.
- **Стимулювання творчого мислення через гру “Створи свою історію”:** вихованці висловлюють власні думки та ідеї, що сприяє розвитку креативного підходу до мовлення.

Роль творчих вправ у формуванні комунікативних навичок

- **Рольові діалоги:** учасники грають ролі та спілкуються у вигляді діалогів, що сприяє розвитку природної мовленнєвої поведінки. Приклад: створення діалогу між туристом та місцевим у роліплейній ситуації.
- **Творчі завдання на написання історій:** вихованці створюють власні історії, використовуючи різноманітні граматичні конструкції та нові слова. Наприклад, “Напиши історію, де головний герой вирішує надзвичайну ситуацію, використовуючи мовні засоби, які ми вивчили.”
- **Групові дебати:** учасники обговорюють питання в малих групах, а потім представляють свої аргументи перед групою. Це розвиває навички переконливості та аргументації. Приклад: обговорення “За чи проти використання смартфонів у БДЮТ.”
- **Імпровізаційні вправи:** вихованці виконують імпровізовані сценки або дії, вирішуючи ситуації та взаємодіючи один з одним. Наприклад, “Імітувати ситуацію покупки квитка на транспортному засобі.”
- **Використання артпроектів:** вихованці створюють артпроект, використовуючи мову для пояснення своїх творчих виборів. Приклад: створення презентації про власний артпроект та його концепцію.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ЗБАГАЧЕННЯ МОВЛЕННЄВОГО ДОСВІДУ

Створення мовного щоденника.

- **Опис:** вихованці пишуть короткі записи щоденника, використовуючи нові слова та вирази, які вони вивчили.
- Наприклад, опис свого дня, акцентуючи увагу на розширенні лексичного запасу.
- **Мета:** розвиток писемних навичок та використання активної лексики.

Створення власного словника нестандартних виразів.

- **Опис:** вихованці збирають та додають нестандартні вирази чи вислови, які допомагають розширити мовленнєвий арсенал.
- Наприклад, вираз “зірковий годинник” для опису того, що триває дуже короткий час.
- **Мета:** збагачення лексичного запасу та створення унікального мовного стилю.

ГРУПОВІ ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ЗБАГАЧЕННЯ МОВЛЕННЄВОГО ДОСВІДУ

- **Театралізоване представлення слів.**
- Опис: групи отримують слова та створюють короткі сценки або вистави, де кожне слово використовується в контексті.
- Наприклад, слова “приголомшливий”, “інтригуючий” та “магнітний”.
- Мета: розвиток творчого підходу до використання слів та власного мовленнєвого вираження.

ГРУПОВІ ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ЗБАГАЧЕННЯ МОВЛЕННЄВОГО ДОСВІДУ

- **Груповий проєкт “Мовний журнал”.**
- **Опис:** групи створюють віртуальний чи фізичний журнал, де представляють різноманітні аспекти мови, такі як фразеологізми, слова-герої, та короткі історії.
- **Мета:** поглиблення розуміння різноманітності мови та її використання в різних контекстах.
- Ці індивідуальні та групові творчі завдання створюють унікальні можливості для вихованців збагачувати свій мовленнєвий досвід, розвиваючи творчість та глибше розуміння вивченої мови.